

NYHEDSBREV

Johannes Jørgensen Selskabet

Marts 2009

7. årg.

Nr. 1

VILLA VENNELY

Villa Vennely ved Lyngby, hvor ægteparret Stuckenberg beboede stueetagen i 1894-1902. Det var her, det navnkundige brud skete mellem de gamle venner. Man kan endnu se husets navn på muren (Fot. SH)

HVEM VAR INGEBORG?

Af STIG HOLSTING

Opfattelsen af Ingeborg Stuckenberg har aldrig været helt entydigt skildret, men Johannes Jørgensens skånsomme og meget følsomme omtale af hende i sine erindringer er nok det sted, hvor eftertiden har hentet sin officielle mening om hende; hun var en stærk og åndfuld kvinde, som efterlod en skare af sukkende mandshjertes i sit kølvand. Emil Frederiksen skrev i en litterær klumme i Berlingske Tiden om Johannes Jørgensens vidnesbyrd om hende, at *"... et hovedvidne som Johannes Jørgensen (har) tiet til det sidste og kun gentaget eller varieret, hvad han har skrevet i sin selvbiografi"* (Berl. Tidn. 7. Maj 1960). Ad denne vej får vi så ikke mere at vide. Emil Frederiksen kunne da siden tilføje, at Johannes Jørgensen over for ham lidt kryptisk havde erklæret, at sandheden måtte Frederiksen siden udlede ad litteraturhistoriske kildekritiske veje.

Der synes at være en tendens i vor tid til at gøre Ingeborg Stuckenberg til en art feminismens martyr, hvilket kom tydeligst frem i TV-serien "To, som elsker hinanden" i 1987 og senest på en udstilling om hende på Det Kongelige Bibliotek i 2005. Sandheden skal nok findes et sted midt imellem, hvor hun synes at være kommet i klemme i 1890'ernes opgør, der også indbe-

fattede et vist frigørelsesmoment for kvinden, dog uden det store resultat.

I sine erindringer om ungdomsårene i det københavnske bohemeliv i fællesskab med bl.a. ægteparret Viggo og Ingeborg Stuckenberg, har Johannes Jørgensen som sagt lagt sordin på i sin omtale af Ingeborg. Berømte er efterhånden de ofte citerede ord, hvor husvennen skildrer Ingeborgs position i hjemmet og vennekredsen: *"Vi unge, som kom i Huset hos Stuckenberg, var alle mer eller mindre forelskede i den unge Frue. Hun var forstaaende som en Søster, omhyggelig som en Moder. Hun var vor kammerat, der skrev Noveller ligesom vi, og læste højt for os af 'En Jægers Dagbog', som altid laa opslaaet paa hendes Sybord. Hun var en ung Kvinde, der legede med os – gjorde os ulykkelige med en kølig Mine og lykkelige ved et fortroligt Ord, en Haand paa ens Arm eller et af hendes lysende Smil. Hun var Veninden, vi var Dus med, og til hvem man kunde tale om alt – hun var Musen, som man skrev Vers til for et Kys paa hendes Kind. Hun var Marketendersken i vor lille Fremskridtes Hær – hun var Valkyrien, der gik forrest i Kampen, og hun var Præstinden for den hellige Ild i vore Sjæle ... Alt det var Ingeborg – ogsaa for Viggo"* (Den røde Stjerne s. 192).

Der kan imidlertid ikke herske tvivl om, at hun i erindringens måske lidt vemodige lys har fået et mere forklaret skær, end virkelighedens Ingeborg havde kunnet leve op til. Umiddelbart efter ovenstående lidt sværmeriske karakteristik fortsætter Johannes Jørgensen nemlig: *"Hustruen gik ind i hans [Viggos] Liv som et Led blandt andre Led – et Nummer paa det daglige Program, ligesom Skolen, Middagsmaden og Aftenpiben. Og derfor – naar han tog Parti for Ibsens Jørgen Tesmann – saa tog hun Parti for Hedda Gabler. Der kom paa en Tid, ikke længe efter det første Barns Fødsel, noget uroligt og rastløst over den endnu ganske unge Kvinde – tidt kunde hun minde om en stor, hvid Sommerfugl, der er kommet ind i en Stue og forgæves flager mod Loft og lukket Vindu ..."* (s. 193).

I sin ungdomsroman "Livets Træ" fra 1893 skildrer Johannes Jørgensen sin hovedpersons [Aages] moralske dilemma i forholdet til de kvinder, han mere eller mindre succesfuldt forsøger at forføre. Men da kvinden Agnes utvetydigt lægger an på ham, må han melde pas, hun er for brutal i sine tilnærmelser, og han pådrager sig naturligvis hendes vrede. Der kan ikke herske tvivl om, at Ingeborg Stuckenberg har lagt model og figur til Agnes, og at Aage er hans alter ego. Men hvad ligger der bag denne skildring, som

forfatteren naturligvis har sin kunstneriske ret til at forme, som han vil?

Hvad Johannes Jørgensen skånstomt forbigår i sine erindringer, er det faktum, at Ingeborg var sin mand Viggo så temmelig utro, når det passede hende. Et par gange flyttede hun tilmed fra ham for at følge sine indskydelser, bl.a. med maleren og husvennen Albert Gottschalck, men hver gang for at vende tilbage til trygheden hos Viggo. Som bekendt afskar geografien hende fra at gøre det godt igen i sidste ende, da hun i New Zealand tog sit liv i ensom fortvivelse, forladt af sin elsker, gartneren Hans Madsen fra Sorgenfri Slot. Men forholdet mellem Aage og Agnes i "Livets Træ" dækker tilsyneladende over de virkelige forhold mellem Johannes og Ingeborg. I sin dagbog fra januar 1892 skriver han, at Ingeborg bekender for ham, at hun allerede så tidligt som i 1888 havde været forelsket i ham, og at det gentog sig nu i 1892. Efter en aften hos Sophus Claussen sammen med bl.a. Stuckenbergs skriver Johannes i sin dagbog den 16. januar: *"Da vi gik hjem i den kolde, maanegraa Nat, fulgtes vi ad, bagest. Og bag hjørnet af Klareboderne spurgte jeg, om jeg maatte kysse hende. Hun sagde Ja. Og jeg kyssede hende ... efter nye Kys: 'Nej nej Johs – hvad tænker du paa?'"*. Johannes var altså ikke upåvirket af hendes frieri, men det ændrede dog hans opfattel-

se af hende. Hans tanker kredser i de følgende dage om emnet, som Ingeborg flere gange søger at tage op igen. Han skriver den 17. januar: *"Hun bliver med ét en anden for mig – ikke den overlegne, ophøjede mere – men en Kvinde, som jeg kunde have vundet, hvis jeg dengang havde haft mod - dengang da hun for mig var den Højeste – . Hvor helt anderledes kunde alt ikke have formet sig, om jeg den Foraarsaften i Sporvognen havde sagt, hvad jeg nu i Nat sagde –"*. At han alligevel afviste hendes tilnærmelser, skyldtes, at han året før var blevet gift med Amalie, selvom det altså ikke afholdt ham fra at kysse sin vens kone. Men sådan var nu engang omgangsformerne i de dekadente kunstnerkredse, og der er vel heri intet nyt under solen. Men i sin dagbog i efteråret 1893 citerer Johannes Viggo for i irritation at udbryde: *"Nu maa det snart være forbi med denne Optagethed af hinandens Kvinder"*. Viggo havde tilgivet Ingeborgs eskapader med Albert Gottschalck, men hans tolerance havde dog en grænse, skønt ægteparrets indbyrdes aftale om at give hinanden frihed til at gøre forholdet op, når kærligheden ikke længere bandt dem sammen.

Der kan ikke herske tvivl om den betydning først Viggo Stuckenberg og siden både han og hans kone Ingeborg fik for den unge Johannes Jørgensen. Omtalen af dem er både

smuk og hensynsfuld i erindringerne, og at Johannes Jørgensen bevidst undlader de mere smudsige sider af begivenhedsforløbet skyldes dels hensynet til de døde (Ingeborg døde i 1904 og Viggo i 1905, og erindringsbøgerne er skrevet efter 1916) og dels hans kunstneriske frihed til at skære erindringen til efter sit formål: sin sjælelige udvikling, hvor vennernes indbyrdes og private moralske habitus ikke havde nogen betydning.

Bruddet mellem vennerne – ikke kun mellem ægtefællerne Stuckenberg men også mellem vennerne Stuckenbergs og Johannes Jørgensen - er blevet et stykke klassisk litteraturhistorie, som dog kun kendes fra Jørgensens skildring i hans erindringer. Det er ofte citeret og endog indgået i ovennævnte TV-film. Han skriver om et besøg, han og Amalie gjorde sammen med Sophus Claussen hos vennerne 27. januar 1895 i deres bolig i Villa Vennely i Lyngby, [fru Amalie Jørgensen kalder huset PAX i sine erindringskitser ("Hver 8. Dag" nr. 15-24 1928)]. Kort før de skal sætte sig til bords stiller Ingeborg sig bag Johannes' stol, griber hans hænder og bøjer dem voldsomt bagover og udbryder vredt: *"Aa, Johs – jeg gad bryde dine Fingre itu, saa de aldrig mere skal kunne skrive en Linje!"*. Og i Ingeborgs ansigt og øjne læser han foragt, had – og kærlighed (MLL. Bd. 4. s. 20). Snart efter forlader Johannes og Amalie Villa

Vennely, som nu ikke mere formår at leve op til sit navn. Bruddet mellem vennerne var fuldbløddet.

Men hvordan formede Johannes Jørgensens syn på Ingeborg Stuckenberg sig efterfølgende, for tør vi stole på det venlige billede af hende, han efterlader i sine erindringer, når vi samtidig har hans portræt af hende i romanen? I erindringsbogen skriver han fuld af hengivenhed, efter at have afsluttet afsnittet om bruddet: *"Streng, stærk, stolte Ingeborg - Gud være din rene, sanddru Sjæl naadig!"*.

I sine dagbøger fra 1894-95 fører Johannes Jørgensen en mere åbenhjertig pen samtidig med, at vi må tage med i betragtning, at han i skrivende stund måske ikke har troet, at bruddet var så definitivt – det måtte han først senere erkende. Dog havde han allerede under sin Italiensrejse i sommeren 1894 erfaret vennernes – især Ingeborgs kraftige afstandtagen fra hans nye åndelige dragninger. Han anede vel allerede, at deres veje måtte skilles, måske også fysisk. I sine erindringer skriver han, at han i marts 1894 under et besøg hos Stuckenberg i Lyngby følte, at deres veje nu skiltes, men så sent som 1. januar 1895 noterer han i dagbogen kort og lakonisk: *"Mislykket Besøg hos Stuckenbergs"*, så der havde altså endnu været en vis vilje til at nå hinanden. Det er dog værd at bemærke, at mellem de to datoer lå Johannes Jørgensens første rejse til Italien,

som må betegnes som et vendepunkt i hans vej til katolicismen.

Men den 27. januar beskriver han det, som vi kender som det endelige brud mellem de gamle venner, og i overensstemmelse med erindringsbogen får vi i dagbogen uddybet, at det måske i virkeligheden var opgøret mellem kvinderne, som udløste bruddet. Han skriver: *"Besøg i Lyngby. Spaseretur med Claussen paa den frosthaarde Vej, i hvis Sne hans Stokkepisk sang. – Kvindedrilleri og Kvindefornærmethed og Kvindefjendskab ["Kvindehad" overstreget] og Ondskab. – og Dagen efter Afsked fra Viggo, som ikke mere vil komme til mig, og i hvis Hus jeg ikke mere kan komme"*.

Og så skal det i øvrigt bemærkes, at bruddet mellem de gamle venner ikke fylder mere i dagbogen end det netop citerede. Resten af den omfangsrige dagbog, der dækker tiden op til og under hans konvertitundervisning hos pater Brinckmann i Stenosgade, er udelukkende religiøse og filosofiske spekulationer og betragtninger. Derfor spørger man sig selv, om bruddet i virkeligheden var en forløsning snarere end et egentlig personligt tab. Samværet med Stuckenbergs var ved at udarte til en belastning i forhold til hans spirende konversion.

At Stuckenbergs og Johannes Jørgensens virkelig omgik hinanden meget især i 1880ernes sidste halv-

Ægteparret Stuckenberg fotograferet i 1893, kort før de flyttede til Lyngby.

del og derved fik et grundigt indblik i hinandens karakter, kan der ikke herske tvivl om. Som omtalt er Johannes Jørgensen overordentlig skånsom i sin karakteristik af Ingeborg i sine erindringer, hvor han bl.a. skriver, efter at have skildret hans og Viggos fodrejse til Nordsjælland: "Dette var den eneste Gang Stuckenberg og jeg var ude sammen uden hans Hustru. Som den gode kammerat og forstaaende Ven af sin Mands Kammerater og venner, Ingeborg Stuckenberg var, fulgte hun os gjerne paa alle vore Veje" (Den røde Stjerne s.174-75).

Men den 29. januar 1895 noterer han disse ord i sin dagbog om samme Ingeborg:

"Fru I.S. [Ingeborg Stuckenberg] aabenbarer sig tydeligere og tydeligere for mig. Hun har, Aar igennem, ved ethvert Middel (ogsaa ved at vække Viggos Skinsyge) søgt at fjærne mig for at faa ham alene med hende – og med hendes venner, som hun piner ham med. Hendes Ondskab er saa stor, troer jeg, at hun lever for at pine ham ved hans Kærlighed til hende. Derfor maa hun gøre ham ene, ganske ene, uden nogen Tilflugt paa Jorden".

Det er tankevækkende, at han samme dag i sin dagbog i øvrigt tilføjer følgende – uden at nævne Ingeborg: "Thi i det stadige, hensynsløse, polygame Kønsegær, den uafsladelige Avlslyst, som Mand og

Kvinde ubevidst føler overfor hinanden ligger den tydeligste praktiske Gudsfor nægtelse. Gud skabte ikke mennesket til at leve i en Rus af Vellyst. Og overfor Vellystens Stemme tier al naturlig Godhed, al Bravhed, al venlig Følelse for Næsten". Var det i virkeligheden Ingeborgs hæmningsløse jagt på "lykken" han her havde i tankerne?

I "Livets Træ" lader han sit alter Ego levere denne afslutningssekvens over Agnes: "*Dette var Agnes – dette var hans Sommernatsdrømmes Dronning, hans Længsels Idol, hans Minders Madonna: en Kvinde, mod hvem (han) maatte værge sin Kunst og sit Liv ...*" (s. 295).

Johannes Jørgensen er ikke den eneste, som har portrætteret Ingeborg Stuckenberg, men som ægteparrets nærmeste og mest fortrolige ven i deres ægteskabs første år - er hans udsagn vel de mest præcise. Det sagdes om Ingeborg, at ingen uden videre kunne komme på talefod med hende, med andre ord, hun var stolt og selvbevidst og sorterede sin omgangskreds med hård hånd, og det er jo i grunden det, Johannes Jørgensen lidt skånsomt antyder.

Viggo har selv tegnet dette portræt af Ingeborg: "*Der gives stolte Kvinder, stoltere, aandeligt stærkere end Mænd, Kvinder i hvis Sjæle Kerubernes Sværd flammer med al Sandheds reneste Lue. Moder en Mand en saadan Kvinde paa sin*

Vej, da er han arm og ussel. Vinder en Mand en saadan Kvinde, da er han frelst. Thi i saadanne Kvinder lever det gamle Testaments Jehova. De er Sjæle uden Skygge. Men mellem Menneskene er de ulykkelige. Thi Menneskenes Sjæle er urene". ("Tilskueren" 1896) Han blev en smerteligere erfaring rigere nogle få år efter.

Da Johannes Jørgensen udgav sine erindringer i 1916, protesterede Sophus Claussen åbenlyst mod hans forskønnede portræt af Ingeborg og forholdet mellem ægtefællerne, selvom også han havde lagt sordin på i det eftermæle, han satte hende i digtet "Ingeborg Stuckenberg", hvor han bl.a. skriver: "*Da dine Haandtryk og Spor forgik, / vi saa din Stolthed, som aldrig har sveget. / Der bliver fortvivlende lidt af saa meget: / kun Aandemusik*". Claussen skrev sit digt, da han i 1904 fik meddelelsen om hendes død.

Over for Emil Frederiksen skal Johannes Jørgensen siden have vedkendt sig sin frie tolkning ved bl.a. at sige: "*Ingeborg Stuckenbergs Ulykke var, at hun kastede sig i Armene på Albert Gottschalck, og at han bagefter grinede ad hende*" (Berl.Tidn. 7. Maj 1960).

Poe 200 år. Johannes Jørgensen anså Edgar Allan Poe for at være en af den moderne litteraturs pionerer, et splittelsesmenneske, der søgte efter helhed og skønhed – præcis som Jørgensen selv.

HØVDINGESKYGGEN

Af Henrik Wivel

I. Johannes Jørgensen blev fastansat som journalist på *Kjøbenhavns Børstidende* den 1. August 1889. Det var i sidste øjeblik. Efter debuten i 1887 med *Vers*, havde digteren turet rundt i byen, levet ganske over evne og vist sig frem, hvor man skulle, ikke mindst på Café Bernina på mezzaninen i Vimmelskaftet. Her havde det nystartede dagblad *Politiken* henlagt en del af redaktionen, og her holdt den unge norske forfatter Knut Hamsun hof med så mange kvinder omkring sig, at selv Georg Brandes blev misundelig.

Retrospektivt betegnede Johannes Jørgensen selv i erindringerne *Mit Livs Legende* (1916-19) årene som en slags forskrivelse til Den røde Stjerne, som han kaldte ovennævnte Georg Brandes. Johannes Jørgensen havde et fotografi af Det Moderne Gennembruds mand stående på sit skrivebord, og han fulgte hans forelæsninger over den tyske filosof Nietsche ved Københavns Univer-

sitet og dyrkede hans åndsaristokratiske radikalisme. Ja, mere end det. Johannes Jørgensen så sig selv som Georg Brandes sande arvtager, og derfor som den, der skulle føre den kulturelle modernisme videre og løfte strømmingen ind i det ny århundrede.

Men først skulle der jo tjenes nogle penge, og selvsamme St. Georg, der så talentet i den unge Jørgensen, hjalp ham til en stilling som redaktionssekretær, journalist og kritiker ved sin bror Ernst Brandes' nystartede avis. Den skulle ikke blot forsyne læserne med oplysninger om aktier og obligationer, men også adsprede dem med anmeldelser af bøger, teater, kunst og variete og holde dem fast uge efter uge med litterære føljetoner. Så Johannes Jørgensen gik i gang, ikke alene med journalistik og kritik, men også med føljetonerne. En af de bøger han oversatte og bragte i *Kjøbenhavns Børstidende* var den amerikanske forfatter Edgar Allan Poes makabre sømandsroman *Arthur*

Gordon Pym's eventyr fra 1838, der i lighed med Poes novelle *I Malstrømmen* centrifugerer læseren ned i en afgrund af menneskeligt mørke. Noget af et projekt for en redaktionssekretær ved *Kjøbenhavns Børstidende*. Det ville svare til, at en journalistelev her mere end 100 år senere, havde oversat og bragt Bret Easton Ellis sadistiske fabel *American Psycho* som føljeton i dagbladet *Børsen*. Det havde næppe været karrierefremmende!

Nu var Johannes Jørgensen ikke den første som oversatte Poes gotiske og skrækromantiske tekster til dansk. Enkelte af Poes noveller blev oversat allerede i 1850'erne, og i 1868 oversatte og udgav flannøren, forfatteren og den senere teaterchef og Tivolidirektør, Robert Watt, et stort udvalg af Poes *Phantastiske Fortællinger* med en grundig biografisk introduktion til forfatterens forrevne liv med en fantasi, der gjorde "de urimeligste Svingninger", som Watt skriver. Værket kom i en ny revideret udgave i 1893. Poe var således kendt af danske læsere og forfattere, men det var næppe alene ad den vej, han var kommet til den unge Johannes Jørgensen.

II.

På kanten af 1890'erne blev Johannes Jørgensen en del af Tårnkred-

sen, der talte digtere og billedkunstnere som Sophus Claussen, Sophus Michaelis, Ingeborg og Viggo Stuckenberg, Helge Rode, Mogens Ballin, Ludvig Find, J.F. Willumsen og Svend Hammershøi. For at markere deres symbolistiske avantgardeposition og dekadente attitude, gjorde de op med det, Johannes Jørgensen i et brev kaldte for "Magten Brandes", og gav sig i stedet til at dyrke Nietzsches dunkle natside, som den kendtes fra hans *Midnatssang* i det profetiske værk *Also sprach Zarathustra* (Således talte Zarathustra, 1883): "Verden er dyb/ og dybere end Dagen tænke sig/ dyb er dens ve", ligesom de gav sig til at dyrke den franske poesi, ciselerede romankunst og l'art pour l'art-kritik hos Charles Baudelaire, Stephane Mallarmé, Paul Verlaine og Joris-Karl Huysmans, der indvarslede de nye centrallyriske positioner i anden halvdel af 1800-tallet. Og som i kraft af Huysmans' outrerede romaner *A Rebours* (Mod strømmen, 1884) og *La-Bas* (Fra dybet, 1891) advokerer for en tilværelse hævet over tidens grasserende (social-)darwinisme og materialisme, isoleret i udsøgte interiører og tårnkamre i henført æstetisk nydelse og refleksion, ligesom heltene i henholdsvis *A Rebours*: des Es-seintes og *La-Bas*: Durtal.

Johannes Jørgensen introducere hele denne symbolistiske, anti-naturalistiske og kernemoder-nistiske kanon i en række essayi-stiske portrætter, som blev bragt i tidsskriftet *Tilskueren* i 1891-92-93 med et essay om Poe som kronen på værket i 1893. For netop Baudelaire, Mallarmé, Verlaine og Huysmans havde Poe som kæt-tersk ikon, ja for Baudelaire blev han en besættelse, og den franske lyriker og kritiker brugte år på at oversætte Poe og forvandle ham til portalskikkelse i den franske symbolisme og dekadencedigtning. Og Mallarmé oversatte Poes bedst kendte digt, det banebryden-de *The Raven* (Ravnen, 1845) om tabet af den elskede og prisgivel-sen til døden og dens sorte bud-bringer. Edgar Allan Poe (1809-49) hørte til i den litterære roman-tik i 1800-tallets første halvdel, men hans hallucinerende sjælelige arabesker og makabre idiosynkra-sier pegede frem mod 1890ernes dekadencedigtning og de intrikate selvoptrevlende og illusionsløst livsnydende positioner, digterne i tiden indtog med udsigt til verden igennem et glas Certosa eller ab-sint, hvis da ikke rusen og røgen fra opiumspiben.

III.

Johannes Jørgensens karakteristik af Edgar Poe i hans essay fra 1893

synes præget af hans læsning af fransk poesi, romankunst og kritik - ikke mindst af Baudelaire og Huysmans - og hele den overføl-somhedskult, der kendetegner den franske dekadencekultur. For Jo-hannes Jørgensen er Poe en fører-skikkelse: "Omkring Aaret 1890 begyndte en ny Digtning navne fra Europa at trænge sig ind over den danske Litteraturs landegræn-ser. Fra Frankrig kom de ny Nav-ne: Baudelaire, Verlaine, Mallar-mé. Bag disse: en Skare af mindre Mænd og Værker. Over dem alle, hinsides dem alle, i fjærne Taager: Edgar Poe som en Høvdingeskyg-ge".

Således åbner Johannes Jørgen-sen sit essay om Poe, der karakter-ristisk kaster netop skygge. Han er ikke lig med lyset eller solen og dermed fornuften, men identisk med det sjælelige mørke og den irrationalitet, kunstnerne i tiden dyrker, og som Poes egne fortæl-linger suger læserne ned i. Jørgen-sen anskuer hans forfatterskab som en protest mod tiden, mod verden, og Poe selv som en usam-tidig, der ikke kan finde sig til rette i samtiden - en fremmed, der talte "foragteligt om Fremskridtet, om Demokratiet, om de moderne tilrøgede Byers firkantede Grim-heder".

I skildringen af Poe anskues han som et splittelsesmenneske,

som en fremmed, der forvandler sin poesi til protest. Poes fremmedhed, rastløshed og rodløshed afføder i Jørgensens optik en transcenderende længsel, der præger hans digtning og litterære filosofi. Bag hæslighedens maske er Poe for den unge Jørgensen en skønhedsdyrker: "Thi i hans Sjæl brændte en Længsel, som ikke er af denne Verden, og som Verden derfor hader og forfølger". Den altoverskyggende længsel i Poes liv er derfor længslen efter skønhed, "den højeste, den mest ud-søgte Skønhed – den, der, ifølge Lord Bacons ord, har "et Element af Sælsomhed i sig"

Johannes Jørgensen er ikke blind for det sælsomme hos Poe, ligeså lidt som han er det i sine portrætter af Baudelaire og Huysmans. Det sælsomme, sataniske, obskøne og dæmoniske hos disse digtere, beskrives indgående af Jørgensen som en uundgåelig kunstnerisk ressource, en nødvendig fristelse - og et muligt fald. Poe yndede at skildre sjælelivets undtagelsestilfælde og den uafvendelige undergangs rædsel, der indvarsler det store syndefald, hans forfatterskab er udtryk for: "Han elskede alle sære, usædvanlige Sindstilstande, Ensomhedens Angst, Opiumsrusens Forvirring, de perverse Indskydelser i Viljen. Han begærede at smage alle

sjældne og besynderlige Frugter paa Livets Træ".

Når Johannes Jørgensen udma-ler alt det, Poe og hans litterære skikkelser finder på malstrømmens inderside i suget mod bunden, er det fordi det skaber en frugtbar modsætning i portrættet af ham, en gravitation, en dyster tyngde, der betyder at nogen og noget kan hæve sig over den imploderende stjerne, sættes fri. Det er det altafgørende i dette portræt, som i andre af Johannes Jørgensen, at bevægelsen går igennem helvede for i en vis forstand at kunne række imod himmelen. Således også her. Jørgensen referer direkte og indirekte undervejs til malstrømsværkerne og til tabsdigtet *The Raven*, men han afslutter sit portræt med den søgende sjæl, der kommer ud på den anden side af sine dybe drømme med det, som Jørgensen kalder hans "store Prosadigt" *Eureka* (1848, Heureka), der jo er græsk og betyder: "jeg har fundet det". Dette essay om "det stoflige og åndelige univers" fra Poes hånd kan betegnes som hans digteriske og filosofiske testamente, og udtrykker hans syntetiske syn på tilværelsen, hvor han søger at komme overens med sine forvildelser og finde frem til en kosmisk sammenhæng. Implosionen i malstrømteksterne forvandler sig her

til en sindsudvidende eksplosion. Således tolker Jørgensen:

”Eureka er simpelthen et Forsøg paa at bringe vor Verdensanskuelse ud over det Punkt, hvortil Videnskaben ved Newton og Laplace har ført den.. . Poe vil forklare ogsaa Gravitationen. Denne almindelige Stræben efter Enhed, siger han, er intet uden Reaktionen paa den guddommelige Viljesakt, der skabte Verden. Gravitationen er Udtrykket for den guddommelige Viljes stræben tilbage fra mangfoldigheden til det Ur-Ene”.

For Jørgensen ligger der således en længsel, ikke alene efter skønhed, men også efter enhed, bag Poes modernistiske splittelseserfaringer, som han pointerer, er en ”uudslukkelig Higen” i hans væsens inderste, en ”guddommelig Viljes Hjemve mod sig selv”. Med andre ord, der gemmer sig en religiøs passion i Poe, som han i *Eureka* lader fremstå som en slags bekendelse. På dette sted kommer portrættet af Poe, i lighed med flere af de øvrige portrætter af de moderne pionerer, til at ligne et selvportræt. Johannes Jørgensen spejler sit eget livsprojekt og kunstsyn i modernismens portal-skikkelser, og de synes at lede ham selv frem imod den religiøse konfession og den katolske konversion, som han foretager i mid-

ten af 1890erne. Ja, mere end det. Rent biografisk er det svært at se, om det er Poe eller sig selv, Jørgensen skriver om i et udsagn som ”Hans egen Tilværelse var en anstrængt og aldrig afbrudt Kamp for at holde sig selv og sit Hjem oppe”. På både det private og det litterære plan hylder Jørgensen Poe for hans isnende nihilisme, samtidig med at han ønsker at bryde med den. Da Jørgensen i omtalen af *The Raven* kommer ind på Poes egen tolkning af digtet i det litterære essay *The Philosophy of Composition* (Digtekunstens Filosofi, 1846), tager han afstand fra Poes angiveligt kolde og beregnende syn på lyrikken som rene metriske mønstre. For Jørgensen er det Poes vidtdrevne sensibilitet, hans ekstreme følsomhed, der er det væsentlige i *The Raven*, ikke ordkunstnerens nærmest matematiske tilgang til stoffet.

IV.

Hvor Edgar Poes notoriske morbiditet og sælsomhed afsætter spor i samtidens danske litteratur hos eksempelvis J.P. Jacobsen, Herman Bang, Knud Hjortø, Jakob Hansen og den unge Johannes V. Jensen, sætter den sig få spor i Jørgensens eget forfatterskab. På nær romanen *Livets Træ* (1893), hvis ekstreme dekadence trækker veksler på Poe, Huysmans og

Baudelaire, kommer Poe for sent til Jørgensen. Han er på det tidspunkt på vej ind i sin egen omvendelsesrite og i færd med at gøre op med den modernisme, han er den fremmeste kolportør af og selv har navngivet. Jørgensen er den første, som bruger betegnelsen "modernisme" i dansk litteratur. Hans modernismebegreb er i behandlingen af Poe og de øvrige portalskikkelser dobbelt: på en gang en lidenskabelig eksponering af dens symptomer og et kritisk opgør med dens troløse og

tragiske væsen. Denne dobbelthed gør selv Johannes Jørgensen til et spaltet væsen og dermed en fuldkommen og aldeles uomgængelig skikkelse i modernismens historie i det 19. og 20. Århundrede. Ved siden af Georg Brandes den vigtigste formidler af de internationale modernistiske positioner i dansk åndshistorie.

Henrik Wivel (f. 1954) er kritiker, forfatter, dr.phil. Kulturredaktør ved Weekendavisen

Edgar Allan Poe (1809-49)

EN UKENDT BUSTE?

Medens der findes adskillige malede og tegnede portrætter af Johannes Jørgensen, udført af forskellige kunstnere, er det en almindelig opfattelse, at der kun findes et enkelt skulpturelt portræt af ham, nemlig Kresten Skikkilds marmorbuste, som han udførte i forbindelse med digterens 60 års fødselsdag i 1926. Den har i dag sin plads i huset i Fruestræde i Svendborg (se Nyhedsbrevet februar 2004 nr. 1).

Men der findes imidlertid endnu en buste af Johannes Jørgensen udført så tidligt som i 1921 af maleren og billedhuggeren Jørgen Windfeld-Schmidt. Af medfølgende billede ser man digteren posere for billedhuggeren. Ud over at han først modellerede et forlæg i ler som blev støbt i gips og siden udført i sandsten, så vides intet om bustens videre skæbne. Gipsafstøbningen blev udstillet på Charlottenborg og siden i

Svendborg. Er nogen derfor i besiddelse af viden og oplysninger om denne buste, hører vi meget gerne derom.

Windfeld-Schmidt (1885-1952) var en flittig kunstner, som fik sit største virkefelt inden for den katolske kirke i Danmark, men i øvrigt findes der flere por-

trætter fra hans hånd på museer og andre offentlige steder. Hans betydeligste arbejde var efter hans egen opfattelse monumentet for brygger Helge Jacobsen på Katolsk Vestre Kirkegård i København.

sh

Litteratur: Egon Funch: To Glostrupkunstnere Just Andersen og Jørgen Windfeld-Schmidt. (Hist. Selskab for Glostrup, Brøndby, Albertslund og Vallensbæk) 1990. Nordisk Ugeblad for katolske Kristne 1935, s. 300-304.

FREDERIK PALUDAN-MÜLLER – et 200 års minde.

Lørdag den 7. februar holdt Samrådet for de Litterære Selskaber i Danmark et arrangement i Bakkehuset på Frederiksberg i anledning af digteren Frederik Paludan-Müllers 200 års dag. Programmet indeholdt indslag af operasanger Erik Harbo fra Blicherselskabet, forfatteren Søren Sørensen, formand for Samrådet for de Litterære Selskaber og formanden for Johannes Jørgensen Selskabet, Stig Holsting.

I anledning af Paludan-Müllers 100 års dag i 1909 skrev Johannes Jørgensen et mindedigt, som blev bragt i tidsskriftet Tilskueren, siden genoptrykt i *Udvalgte Digte 1884-1944* (1944). Stig Holsting fortalte om digtet, om Johannes Jørgensen og Paludan-Müller og oplæste til slut selve digtet. I et senere nummer af Nyhedsbrevet vil vi bringe en længere redegørelse for Johannes Jørgensens forhold til Paludan-Müller.

Der er i dette nummer af Nyhedsbrevet indsat denne lille påmindelse til de medlemmer, som endnu ikke har fornyet deres medlemskab for 2009.

Hjemmeside: www.johannesjorgensenselskabet.dk
Bankkonto nr.: 1551 0010132908

VADSTENA

I Johannes Jørgensen Selskabets handlingsprogram for 2009 fremgår det, at der er planer om en tur til den hellige Birgittas by Vadstena, hvor Johannes Jørgensen opholdt sig under det meste af anden verdenskrig for at skrive på sin sidste store helgenbiografi om den svenske mystiker og helgeninde. Forberedelserne er så småt i gang, og tidspunktet vil sandsynligvis blive i første halvdel af oktober, såfremt der er plads til os hos birgittasøstrene på denne tid. Turen vil strække sig over det man kalder en forlænget week-end – d.v.s. fra fredag til søndag og vil foregå med bus.

I lighed med rejsen til Assisi vil temaet blive formet som en rundtur ved Johannes Jørgensens hjælp og med udvalgte tekster fra hans værker.

Pris og nærmere oplysninger vil blive bekendtgjort i næste nummer af medlemsbladet, men tilmelding vil kunne ske allerede nu hos formanden.

Johannes Jørgensen Selskabets bestyrelse:

Stig Holsting, Formand, Jagtvej 183 A, 2100 København Ø. Tlf. 87580303.
e-post: stig.holsting@gmail.com Ansv.havende redaktør af Nyhedsbrevet.

Birgitte Karmann Roslev, Næstformand, Brogade 37, 1 th., 5700 Svendborg,
tlf. 87679060, e-post: bibbkr@svendborg.dk

Henning Fink-Jensen, Kasserer, Krogmosevej 28, 2880 Bagsværd . Tlf. 44448703
e-post: mail@johannesjorgensenselskabet.dk

Ove Klausen, sekretær, Ottosminde 2, 8960 Randers SØ. Tlf. 86404032.
e-post: oklausen@fiberflex.dk

Andreas Holsting, Ved Klosteret 6, 1. th. 2100 København Ø. Tlf. 31219609
e-post: andreas.holsting@gmail.com